

A szerzői jogvédelem új formái az elektronikus publikációban; kommentár

Elektronikus publikáció; Szerzői jog

A szerzői jog alapvető funkciói nem változnak; ezek tiszteletben tartása minden demokratikus társadalom érdeke. A szerzői jog a kezdetektől fogva alapvetően két dolgot szabályoz: az információk tulajdonosi jogait a piacon, és az információk szabad hozzáférhetőségét, ami a jól tájékozott és szabad társadalmak alapvető követelménye. A jogi szabályozás kezdeti, a 18. század elején történt bevezetése a megelőző időszakokhoz képest két igen jelentős fejleményt eredményezett: a művek szerzői joga az állami, ill. egyházi kezekből a szerzők birtokába került, másrészt a közkönyvtárak a közérdekű hozzáférhetőség érdekében korlátozzák a szerzők kizárólagos monopóliumát. A jelen „elektronikus” korszakban négy fontos dolog változott:

- a szerzőség, ami elektronikus környezetben könnyen elmosódik;
- az ellenőrzés: minden használat nyomon követhető, ellenőrizhető, és – ha szükséges – számlázható;
- az információk másolhatósága technikailag igen egyszerűvé vált;
- az információk archiválása, megőrzése.

A szerzői jog tulajdonosai általában a kiadók, akik tudva, hogy a törvény adta kereteken belüli másolásokért úgysem perelhetik be a használatát, a következő módszerekkel élnek:

Abból kiindulva, hogy a legjobb védekezés a támadás, némelyek olyan agresszív – és hamis – szöveget nyomtatnak bele a dokumentumba, amely szerint az illető művet, illetve annak részeit tilos bármilyen formában reprodukálni (ez a tilalom ellentétes az 1976-os amerikai szerzői jogi törvénnyel).

A másik módszer, amely főleg a CD-ROM-ok megjelenésével terjedt el, a licenz-szerződés. Ennek lényege az, hogy a beszerző nem birtokolja, hanem bérlő az információkat, s egy szerződés keretében a kiadók korlátozzák a terjesztést és a másolást.

A harmadik álláspont lényegesen különbözik az előzőektől. Néhány kiadó, amelyeknek nem a profitszerzés, hanem a tudományos információk elterjesztése a fő célja, elhatározta, hogy folyóiratait kizárólag elektronikus formában terjeszti,

az Interneten keresztül. A használatért igen csekély előfizetési díjat, vagy semmit sem számítanak fel.

Végül szólni kell arról a törekvésről, hogy az egyetemek „szerezzék vissza” a kutatóik által eddig megszokásból és meggondolatlanul átadott jogokat a kereskedelmi folyóiratkiadóktól. E cél érdekében két javaslat is született. Az egyik szerint az egyetemnek igyekezzenek rávenni a kutatókat, hogy a kiadóknak csak egy alkalomra szóló publikálási jogot engedélyezzenek, és a szerzői jogot tartsák meg maguknak. A másik szerint az egyetem fenntartana magának egy korlátozott jogot a szerzői jog „menedzselésére”. Eszerint a szerzők átadhatnák jogaikat a kiadóknak, de csak olyan feltétellel, hogy nem profitra épülő szervezetek – kérésre – akadálytalanul másolhassák a szóban lévő műveket.

(Novák István)

Lásd még 347, 354, 356, 360, 367-370

Reprográfia, mikrográfia

Lásd 384

Kommunikációs technikák

Lásd 346

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 332, 373

Könyvtárépítés, -berendezés

93/388

MORELAND, Virginia F. – ROBISON, Carolyn L. – STEPHENS, Joan M.: Moving a library collection: impact on staff morale = J.Acad.Librariansh. 19.vol. 1993. 1.no. 8-11.p. Bibliogr. 7 tétel.

Egymillió kötetes könyvtár saját erőből való átköltöztetésének erkölcsi hatása a személyzetre

Egyetemi könyvtár; Költözés; Munkahelyi légkör

A felsőoktatási könyvtárak körében nem ritkaság a saját erőből megoldott állomány-átrendezés, vagy éppen költözés. Az erről szóló irodalom legtöbbször szervezéssel és a fizikai lebonyolítással foglalkozik. Pedig egy-egy ilyen akciónak jelentős pszichikai, szociális és morális hozadéka is van.

A Georgia State University egymillió könyvtára 1987-ben új épületszámba költözött (teljes átrendezéssel), melynek lebonyolításában a teljes 134 főnyi személyzet (a könyvtárban foglalkoztatott diák-kisegítőkkal együtt) részt vett. A nyolc hónappal később végzett felmérés (és az 1992-es cikkírás idején való visszaemlékezés) szerint a részvétel kellemes emlékeket hagyott (bár feltehető, hogy az ellenérzésűek a 46%-nyi nem válaszoló között voltak).

A könyvtár hat, meglehetősen nagy autonómiát élvező osztályból áll, a könyvtárosok számos állandó és alkalmi bizottságban tevékenyen részt vesznek az intézmény irányításában. Egy célért való közös munkában már volt részük (pl. az állomány felcímkézése a lopásgátló rendszer bevezetésekor, vagy a cédulakatalógus felváltása mikrofilmalapos katalógussal). A költözés megfelelő előkészítés és gondos tervezés után indult, a konkrét terveket az első napok tapasztalatai alapján módosították. A könyvtár természetesen zárva volt a mozgás idején, egyes munkafolyamatok csökkentett ütemű fenntartása mellett minden fizikailag alkalmas munkatárs a költöztetéssel foglalkozott.

A munka során a különböző részlegek munkatársai és a különböző beosztású dolgozók

gyakran kerültek egy csoportba, s a vezető itt gyakran lett kezdő beosztott. Mindez a teljes gárda összekovácsolódásához vezetett, a munka során anekdoták születtek, gazdagodott a helyi folklór, sőt, új szavak keletkeztek. Óhatatlanul kialakult a versengés is (bár ezt a vezetőség az esetlegesen ebből adódó gondatlanabb munkavégzéstől félve igyekezett visszafogni). A könyvtári munka folyamatos (véget nem érő) napi rutinja helyett örömmel dolgoztak egy egyszeri, konkrét idő alatt elvégezhető és látható, kézzel fogható eredményű közös feladaton.

A költségvetés szegénysége (ami nem engedte profi költöztetők alkalmazását) az intézményt gazdagította, hiszen a munkatársak jobban megismerték egymást, közelebbi személyes viszonyba kerültek (ami a későbbi „normál” munkamenetben is jó hatású), jobban magukénak érzik (és jobban is ismerik) az állományt, amellyel fizikailag is ennyit foglalkoztak. Az új helyen, új körülmények között megindult munka persze visszazökkenést jelent a „régikérvágásba”, és a nagy hangulat gyorsan szertefoszlik, de a közösen átélt nehézségek és örömsök hatása, a pozitív érzés tartós maradt, s ennek fenntartását a vezetőség kisebb közös akciók szervezésével igyekszik is fenntartani. A „Nagy Költözés” veteránjai ma már bizonyos nosztalgiával gondolnak vissza az eseményre (és van, akinek kedves emléke, hogy az igazgatóságot is farmerben-trikóban látta munkálkodni).

(Mohor Jenő)

93/389

SANSON, Jacqueline: De la Bibliothèque nationale à la Bibliothèque de France = Bull.Bibl.Fr. 38.tom. 1993. 3.no. 64-70.p.

Res. angol és német nyelven.

Költözés a jelenlegi nemzeti könyvtárból (Bibliothèque nationale) az új nemzeti könyvtárba (Bibliothèque de France); 10 millió kötet átszállítása

Költözés; Könyvtárépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A Bibliothèque de France (BDF) kutatási részlege fogja örökölni a Bibliothèque nationale

(BN) jelenlegi három részlegének állományát, a könyveket, az időszaki kiadványokat és a hangfelvételeket. 1990 szeptemberétől a BDF és a BN közösen készíti elő állományok átadási rendjét: leltározásra kerül sor és döntések meghozatalára a pontos elhelyezésről az új épületekben (Tolbiac és Marne-la-Vallée). Szintén meg fogják határozni a biztonságos, gyors és hatékony költöztetés módját, az olvasói érdekeket és az állományvédelmet szem előtt tartva.

(Autoref.)

Számítógép-hardver

Lásd 359

Számítógép-szoftver

93/390

SIEVERTS, E.G. – HOFSTEDE, M. – NIEUWLAND, A. [et al.]: Software for information storage and retrieval tested, evaluated and compared. Part 6. Various additional programs = *El.Libr.* 11.vol. 1993. 2.no. 73-91.p. Bibliogr.

Információtárolásra és -keresésre szolgáló szoftverek tesztelése, értékelése és összehasonlítása. 6.rész. Egyéb programok

Az 1-5. részt lásd: 92/193, 92/304, 92/384, 93/097, 93/210.

Kisszámítógép; Szoftver

A mikroszámítógépi szoftvereket ismertető cikksorozat 6. részében kilenc program teszt-eredményeit, különböző sajátosságait mutatják be. A szoftverek a korábbi részekben vizsgált kategóriákba tartoznak. A cikk a következő programokat ismerteti: BRS-Search, dtSearch, InfoBank, Micro-OPC, Q&A, STN-PFS, Strix, TINman és ZYindex. A dtSearch és a ZYindex kivételével (amelyek indexelő programok) minden program elsősorban klasszikus keresőszoftver; a Q&A-nak adminisztratív jellemzői is vannak. (Ez az információtárolásra és -keresésre

szolgáló szoftverek új – másodlagos – típusa.) A ZYindex új, Windows-változatát már tesztelték. A többi program MS-DOS alatt fut. A kilenc program mindegyikéről – az egyéni ismertetés mellett – kb. 100 tény és eredményt közöl a cikk, táblázatos formában.

(Autoref.)

Lásd még 336, 342-344, 357, 392

Elektronikus könyvtár

93/391

SHUMAN, Bruce A.: The experience parlour: the next evolutionary step for the American public library? = *Public Libr.Q.* 12.vol. 1992. 2.no. 35-51.p.

Az élmények szalonja: ez lesz a következő evolúciós lépés az amerikai közművelődési könyvtárak számára?

Jövő könyvtára; Közművelődési könyvtár

A cikk vízió a közművelődési könyvtárak lehetséges jövőjéről. Az itt közölt elképzelések szerint a közművelődési könyvtár „élmények szalonjává” alakul. Elektronikus úton programozott élmények révén a használó messze elszakad az olvasástól, megnézésről és meghallgatástól, a szórakozás és az oktatási eszközök olyan új formáit használja, amelyek érzékeit totálisan bekapcsolják. Ez olyan intenzíven történik, hogy a használó már nem csupán külső tanúja vagy megfigyelője a tapasztalatoknak, hanem ténylegesen és aktívan megéli azokat. Ez valószínűtlennek vagy fantáziálásnak tűnhet, de a történelem azt mutatja, hogy hasonló fogadtatásban részesült a repülőgép, a tengeraltjáró, az ember űrutazása vagy akár a televízió. Nem az a kérdés, hogy az élmények szalonja lehetséges-e vagy megvalósítható-e, hanem inkább az, hogy kívánatos-e, hogy ez a fejlesztés felváltsa vagy kiegészítse a közművelődési könyvtár hagyományos szerepét.

(Autoref.)

93/392

OSSWALD, Achim: Elektronische Bibliotheksdienste – lokal und weltweit. Beispielhafte Aufbereitung und Nutzung der Möglichkeiten im Internet durch die UB Lund (Schweden) = Bibliotheksdienst. 27.vol. 1993. 4.no. 496-501.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvtári szolgáltatások – helyben és világszerte. Az Internet lehetőségeinek mintaszerű kihasználása a lundi egyetemi könyvtárban (Svédország)

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat; Szoftver

Az elektronikus tájékoztató szolgáltatások iránt Németországban is egyre nagyobb az érdeklődés. Az elkövetkező években várhatóan inkább előtérbe kerülnek majd, mint az online információkeresés és a CD-ROM alkalmazások.

Fontos előfeltétele ezek igénybe vételének az Internet kommunikációs hálózathoz mint infrastruktúrához való hozzáférés. Ennek révén rendkívül sokféle szolgáltatás vehető igénybe, például elektronikus konferenciák, elektronikus folyóiratok és könyvek, könyvtári katalógusok. A választék napról napra bővül.

A szerző tanulmányúton a lundi egyetem (Svédország) műszaki, természettudományi és orvosi főkönyvtárában járt, ahol 1992 óta folyik egy elektronikus könyvtár kialakítása modellkísérletként. A statisztikák hirtelen több mint 9000 hozzáférést regisztrálnak, nemcsak az egyetemről, sőt a külső használat még intenzívebb.

Az elektronikus könyvtár létrehozását a Gopher szoftver és a továbbfejlesztett WAIS (Wide-Area Information Server, széles területre kiterjedő információs szerver) koncepció segítette. A Gopher szoftvert eredetileg a Minnesota Egyetemen fejlesztették ki, az Internet hálózatban más számítógépen tárolt információk keresésére és megjelenítésére. A használó hierarchikusan strukturált menük segítségével tájékozódik. A lundi egyetemen a 15 pontos főmenü információt ad magáról a programról, az egyetem intézeteinek kutatási tevékenységéről, hozzáférést nyújt elektronikus lexikonokhoz és szótárakhoz, valamint az egyetem online katalógusához és a világ 500 egyéb katalógusához. Az elektronikus könyvtárhoz keresési és tájékoztató eszközö-

ket fejlesztenek ki. Pl. külön menüpont segítségével lehet forrástípusok, lelőhely és téma, valamint ETO szerint keresni. A hivatkozásról közvetlenül át lehet kapcsolni a célinformációra. További használóbarát szolgáltatás, hogy a rendszer jelzi, hogy az információkínálatból mit aktualizáltak, bővítettek stb.

A WAIS az Internet adatbázisaiban való keresés munkaeszköze, egységes keresési interfészt biztosít. A Thinking Machines Corporation fejlesztette ki. Lundban kb. 500 adatbázisban való keresésre használják, ezek közül kb. 20 elektronikus konferenciát tartalmaz.

Nagyon fontosnak tartják Lundban a tájékoztató rendezvényeket, a használóképzést, annak érdekében, hogy a program további finanszírozását elérjék. Az elektronikus publikációk és információkínálat kiegészítő, néhol már pótló funkciója új szolgáltatási koncepciót tesz szükségesé. Ehhez némi kényszer is társul: a könyvtár költségvetése az egyetem intézeteitől függ, ezért igyekeznek a használói igényekhez igazodni. Sajnos a gépesítés és a rövidebb feldolgozási idő révén megtakarított munkaerőt még nem irányították át az elektronikus információszolgáltatás területére.

A svéd Könyvtárellátó, a Bibliotekstjänst, amely kiadói, nagykereskedői, szoftverforgalmazói, hagyományos és elektronikus könyvtári szolgáltatási funkciókat lát el, már kezdeményezte a lundi egyetemmel közös szolgáltatások indítását. Ehhez azonban az egyetemi könyvtárban nincs kapacitás.

(Hegyközi Ilona)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

Lásd 386-387

Az ismertetett cikkek forrásai:

- ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Apple Libr.Users Group Newsl. – Apple Library Users Group Newsletter (US)
Aslib Inf. – Aslib Information (GB)
Ass.Lib. – Assistant Librarian (GB)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekoved. – Bibliotekovedenie (RU)
Bibliothek – Bibliothek (DE)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB. – Bolletino d'Informazioni – Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Coll.Res.Lib. – College and Research Libraries (US)
Coll.Res.Lib.News – College and Research Libraries News (US)
Doc.Bibl. – Documentation et Bibliothèques (CA)
Documentaliste – Documentaliste (FR)
Educ.Inf. – Education for Information (I)
El.Lib. – The Electronic Library (I)
Int.Cat.Bibl.Cont. – International Cataloguing and Bibliographic Control (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Lib.rianship. – The Journal of Academic Librarianship (US)
J.Am.Soc.Inf.Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
J.Educ.Lib.rianship. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
Kirjastotiede Inf. – Kirjastotiede ja Informatiikka (FI)
Kn.Inf. – Kniznice a Informácie (CS)
Knowl.Org. – Knowledge Organization (I)
Libr.Assoc.Rec. – Library Association Record (GB)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libri – Libri (I)
Mitt.Ver.Österr.Bibl.Bibl. – Mitteilungen Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen and Bibliothekare (AT)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.-Teh.Inf. – Naučno-Tehnička Informaciâ (RU)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
Online CD-ROM Rev. – Online & CDROM Rev. (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Public Libr.Q. – Public Library Quarterly (US)
Ref.Lib. – The Reference Librarian (US)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Española de Documentación Científica (ES)
RQ – RQ (US)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Sov.Bibliotekoved. – Sovetskoe Bibliotekovedenie (SU)
Wilson Libr.Bull. – Wilson Library Bulletin (US)
Z.Bibliotheksbes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)